
UDK 821.163.42(497.6).09 Vasilj K.
Pregledni članak
Primljeno: 22. XI. 2007.

Antun LUČIĆ
Filozofski fakultet u Mostaru

POGLEDI KVIRINA VASILJA NA PJESNIŠTVO

*Pazite da vas tko za sobom ne odvede "filozofijom" –
ispraznom prijevarom koja se oslanja na predaju čisto
ljudsku, na "prirodne sile svijeta", a ne na Krista.*

Poslanica Kološanima 2,8

Sažetak

Podastrtim se radom propituje struktura mišljenja Kvirina Vasilja, osobito onoga opredmećenoga stavcima o svrsi pjesničkoga zasnivanja svijeta. Iako po vokaciji u prvom redu filozofskih nagnuća, djelo ovoga mislitelja presrelo je intuicije, svojevrsne "pukotine" u kojima se unjedruje pjesničko kazivanje. Međutim, na takav govor i pro-govor ovaj logičar iznosi odgovore koji nisu zasjenjeni ideologijskim ili kakvim izvanjskim natruhama. U sustavu Kvirinove estetske te njoj pridružene i zaokružene misli raspoznaje se koliko i na koje načine uviđa iskre iznimno lijepoga, čime i polazno razumije vatru pjesništva. Kada stupa u polemiku s Viktorom Vidom, iznosi i širi uvid u čistu svrhu pjesničkoga odnosa prema svijetu. Uočava ono što bi s civilizacijskoga i poglavito filozofskoga stajališta bilo nužno zamijetiti primajući za uzvrat dvostruko: a) svježiu snagu izricanja i odvažnost tumačenja pjesništva i b) usputne, pa i iznenađujuće spoznaje koje izvire iz pjesničkoga kazivanja.

Ključne riječi: pjesništvo, logika, svrha, molitva, smrt, utjeha, preciznost, superiornost, polemika, sjetilno, duhovno, prijevod, verzifikator, pravi pjesnik.

1. Priviđen svijet poezije

Pri svemu što je otvoreno ili samozatajno zagovarao, u podosta onoga što je poduzimao i činio, primjećuje se da je Kvirin Vasilj pisao smireno i nadahnuto, na osobit način i o estetici, trajnosti i prolaznosti; ali i o zavičaju koji izaziva nostalgiju i slične afektivnosti. Ponio je srodna nadahnuća još od djetinjstva i odrastanja, uz međugorske strane i iz šurmanskih oaza, po hercegovačkom kršu. (Usputno, iz daljine ili kad bi ih posjećivao, znao je Vasilj za svoje sunarodnjake. Čini se da je osobito lijepa gesta što je imao sluha pomagati mladim pjesnicima. Tako je priznao Miro Petrović da mu je fra Kvirin iz Amerike poslao dolarski prilog dok je bio na odsluženju vojnoga roka i to je puno značilo u potpori mladome pjesniku. Pri jednom od rijetko ostvarivih posjeta u Hercegovinu sretao bi sredovječne poznanike i odmah potvrdio da je neki Jozin sin, Andrijin, da je Stojanov vršnjak i slično. Sjećam se da je došao u Tihaljinu, a tada sam ga i sreao na groblju uz pokop dječaka Krunoslava Kordića. Podsjećao je na starije, iscrpljene, a ipak u očima vedre ljude koji su, kao i moj otac, prošli nebrojena stradanja.)

U pjesništvu čovjeka ne dotiče samo njegova duhovna nego i osjetilna sastavnica koju prima intuitivno. Obje su komponente bitne: prva je neizostavna, dok druga nije dostatna jer ostavlja čovjeka nezasićenim. Pjesništvo je učinak djelatnosti kojom “riječi bivaju uzdignute na nivo same umjetnosti kao njezina sjetilna komponenta”.¹ Svjestan da ima pjesama koje su osjetno tehničke ili “pjesme samo prividno, kao što je šutljiv čovjek samo prividno krepostan čovjek, jer malo govori”,² ali će istinska i valjana pjesma značiti “najintimniji spoj čovjekovih probranih, pročišćenih i uzvišenih osjećaja s istesanom i skladnom sjetilnom komponentom, koja se u svome redu sastoji od izabranih riječi, slika i posebno od ritma i rime”.³ Ovim je Vasilj motrio na pjesništvo iz implicitnoga kruga ne unoseći se pritom u njegovu sadržajnu stranu. Još je iz stare poetike jednoga Katančića istaknuti da “pjesništvo ima, osim stvarnoga,

1 Kvirin VASILJ, *Ljepota i umjetnost*, ZIRAL, Chicago – Roma – Zürich – Toronto, 1979., str. 126.

2 *Isto*, str. 53.

3 *Nav. mj.*

općeg svijeta (zbilje), kakav je od Boga stvoren, priviđen svijet, izgrađen u težnji za ljepotom, koji se naziva *pjesničkim svijetom*”⁴

Glede doživljaja poezije, Vasilj tumačenjem dohvaća njezinu *superiornost* u odnosu na roman, zaprima kroz raščlambu nemalu jasnoću i jednost poetskoga govora... Poezija računa na sažetosti, dok roman čitatelju pruža izazov da treba “odijeliti pljevu od pšenice, sporedno od glavnoga, suvišno od potrebnoga”⁵ Stih zato traži, nalazi i potiče suvislost i razgovijetnost pa ovaj estetičar s pravom primjećuje i donekle osporava: “Neki pjesnici nastoje sakriti nedostatak misli i osjećaja mnoštvom praznih, što više nekada besmislenih riječi, nategnutih slika, koje uistinu ništa ne slikaju, jer se čitatelj mora umno naprezati, da bi otkrio smisao i značenje pjesnikovih slika, kao da se radi o zagonetkama u doslovnome smislu.”⁶

Vasilj promišlja da je pjesništvo, motri li se pak na traduktološkoj razini, znatno nepredvidivo i poteško ga je prevoditi ili prepjevavati jer riječi u pojedinim jezicima nemaju istu estetsku i logičku vrijednost; u tom se duhu redovi kakvoće nekako isključuju pa je prijelaz stiha iz jednoga u drugi jezik zacijelo složen. Ako se to u prihvatljivoj mjeri i načini, tada će “postojati ili izvorna umjetnost u pogoršanome ili poboljšanome izdanju ili će postojati više-manje dvije različite sjetilne forme za jednu te istu duhovnu komponentu”⁷ Propitujući kakvoće pjesništva, ovaj Međugorčanin (odakle je potegao vjeronaučnim ćudoređem) nailazi na razlike između pjesama prvoga reda (one nose umjetničku prednost), srednje uspjelih i slabih pjesama – sve one ovise o postignutom stupnju uzvišenosti misli i osjećaja. Međutim, koliko je prema tom stajalištu prihvatljivo da za Šimićevu pjesmu “Mjesečar” tvrdi da ima prilično izgrađenu osjetilnu komponentu, ali pritom ne posjeduje “duhovne dubine i težine”? Navodi i stihove:

4 Matija Petar KATANČIĆ, *Izbor iz djela*, ERASMUS Naklada, Zagreb, 1994., str. 79.

5 K. VASILJ, *Ljepota i umjetnost*, str. 52.

6 *Isto*, str. 53.

7 *Isto*, str. 127.

*Bog noći
Mjesec
Siđe s neba
I dokorača lagano do moje kuće.*

Ali pomakne li se naše gledanje u širi vidokrug, stvari će govoriti i drukčijim imenovanjem. Tako za osobitu Šimićevu pjesmu "Tijelo i mi" tvrdi da se čitatelju doima ne samo duhovno nego i estetski. Pritom je znati da Vasilj estetsku intuiciju shvaća kao "zornu spoznaju koja ima za svoj predmet doživljaj ljepote". Razina njezine interpretacije može, *grosso modo*, pripadati seminarskim uvidima, ali stihovi pjesnika iz Dri-novaca ponajbolje svjedoče za sebe:

*Tijelo je teret, tuđin, trulost.
Ja bih ga rado ostavio negdje
I utekao od njeg, odletio zauvijek u slobodu.*

S estetskoga stajališta Vasilj nalazi razloge po kojima zaključuje: "On-dje, dakle, gdje se duhovni i sjetilni elementi uzajamno skladno dopu-njuju, pjesma je dublje uspjela i mi ju jače estetski uživamo."⁸ Makar ovaj filozof i nije za svaku cijenu suglasan sa Šimićevim svjetonazorom i fenomenologijom tjelesnosti, ipak podastrti stihovi ostavljaju dubok i ojačan pečat, zapravo ta pjesma u sebi "utjelovljuje jedinstven doživljaj i izraz. Čitajući je osvježavamo svoj duh i maštu"⁹

U pjesmi Viktora Vide "Zaborav" primjetni su stihovi koji opisuju oproštaj s čovjekom:

*Poslije pokopa čovjek ostaje sam.
A još je dan i sunce sja
Spokojno nad grobljem.
Trave miruju i sve miruje,
Samo pčela zuji.
Kvrcne grančica, otprhne kos:
Sad počinje vijek zemaljskog ništavila.*

8 Isto, 82.

9 Isto, str. 83.

Uočeni neznatni pomaci kao i tek uhvatljive stvarce najavljuju događaj nestajanja. Stanja mirnoće u tijek životnosti uvode kret pčele, kvrc grančice i prhut ljupkoga kosa. Nastupa nov početak, nijekanje trajanja. I Vasilj će pojasniti takvo stanje: “Čovjek, koji znade unaprijed, da će umrijeti i koji tuguje nad smrću, veći je od smrti, jer da je manji ili jednak smrti, on ne bi mogao nastojati da nadvlada smrt pomoću tuge ili boli.”¹⁰

U pjesništvu se kao ni u jednoj drugoj “sjetilnoj formi” ne može doživjeti tako čista, iskrena i duboka ljudska misao pa stoga određeni “pjesnički doživljaj čini dubina, iskrenost, izvornost pjesnikovih osjećaja izraženih u skladnoj sjetilnoj formi”.¹¹ Usto dodaje Vasilj da osobito riječi u poeziji “igraju dvostruku ulogu sredstva i cilja”,¹² a drži nepobitnim da je Shakespeare jedan od najvećih po bogatstvu uporabljenoga rječnika.

Nameće se bitnim koliko Vasilj nadalje pravi razliku između staroga i suvremenoga u pjesničkom kazivanju iznoseći da je moderna poezija “subjektivno realna dok je stara poezija težila biti objektivno nerealna”.¹³ Također jasno sagledava i odvaja pravoga pjesnika ili genija od imitatora prigovarajući ovom posljednjemu veliku razbucanost tema i oblika: “Pjesnik imitator će pjevati o svemu i svačemu, jer i onako nikada ne pjeva iz pravoga nadahnuća nego iz ambicije i po narudžbi”.¹⁴ Spomenuti je i podjelu koju pretpostavlja između pjesnika s razigranim svjetovima i onoga kojega prihvaćaju za verzifikatora. “Pravi pjesnik proizvodi svoje stihove spontano u skladu s određenim pravilima kojih on nije analitički svjestan. Verzifikator pak nastoji pomoću imitacije oponašati pravog umjetnika.”¹⁵ Ono što je Vasilj, ne slučajno i u određenoj digresiji, primijetio o zlatu kao da se može primijeniti i na pjesništvo: “Čovjek svojom spoznajom zlata nadvisuje i nadilazi sve stvarno zlato i sve moguće zlato. Zlato je više zlato u zlatu nego u pojmu zlata; ono je zapravo zlato jedino u stvorenome zlatu, ali čovjek svojim pojmom zlata izražava

¹⁰ *Isto*, 92.

¹¹ *Isto*, 83.

¹² *Isto*, 84.

¹³ *Isto*, 87.

¹⁴ *Isto*, 88.

¹⁵ *Isto*, 87.

nadfizički ekvivalent zlata uopće.”¹⁶ Poeziju je moguće povezati s fizičkom, odnosno tvarnom stvarnošću i svekolikom tehnikom, pa Vasilj i vidi ljudski duh kao “nadfizički Svemir prema fizičkom Svemiru”, drukčije kazano – takav se duh u poeziji “brzo zasiti jednim oblikom poezije, u tehnici on se nikada ne zadovoljava s jednom formom tehnike”.¹⁷

Ako je Martin Heidegger pjevanje povezivao sa stanovanjem na licu zemlje, do takve je bitnosti držao i Vasilj. Bit je pjevanja u onome u čemu je njegova jezgrena postojanost, a to je prebivanje u zbilji. Čovjek nije gospodar jezika nego jezik prima čovjeka u sebe pa otuda i gospoduje nad njim. Stoga čovjek govori “tek onda ukoliko, i samo ukoliko, odgovara jeziku slušajući njegov poziv. Među svim pozivima, kojima mi, ljudi, možemo – sa svoje strane – pomoći da se oglase, jezik je najviši i svuda prvi poziv.”¹⁸ U nastavku tumačenja o lokacijama i načinima kako sve pjesnički stanuje čovjek, ovaj suvremeni njemački um nalazi pokriće u dvostihu Friedricha Hölderlina: *Voll Verdienst, doch dichterisch, wohnet/ Der Mensch auf diesser Erde* (*Pun zasluga, ipak pjesnički stanuje/ Čovjek na ovoj zemlji*). U navedenim stihovima treperi osnovna riječ “pjesnički” kao i Šimićevu, ako je reći, stihostavu “pjesnici su čuđenje u svijetu”. Mora da su njemački i hrvatski pjesnik zajednički doživljavali prisutnost poezije u svijetu, a toga je bio svjestan i Vasilj upućujući se otvorenije u interpretacije onoga što je izgleda najnevinije od svih poslanja – pjesništvo samo.

2. U čudesnosti lijepoga i umjetnosti

Pojam ljepote, prema Vasiljevu mišljenju, pripada izvornim pojmovima našega iskustva pa zato podvlači razliku između lijepoga kao samoga naziva i lijepoga kako se ono vidi u estetici. Tako je estetska ljepota predmetom zornih spoznaja, dok je duhovna ljepota predmetom čistih umnih zrenja.

Uz nazivlja i fenomene ljepote vrijedni Mostarac (povezan je Vasilj učenjem i za ovaj grad) razmatra prisutnost i značaj stvarnosti, vrijed-

16 K. VASILJ, *Opstojnost Božja i stvarnost zla*, ZIRAL, Chicago, 1991., str. 42.

17 *Isto*, str. 43.

18 Martin HEIDEGGER, *Mišljenje i pevanje*, Nolit, Beograd, 1982., str. 152.

nosti, dobrote, ali i uzvišenosti, veličanstvenoga i užasnoga te nezaobilaznih konstantâ; pritom ukazuje na nosivo umno zrenje, zorne spoznaje i osjetilno zapažanje. Pojam lijepoga ne određuje nekim pojmom koji bi bio superordiniran, jasniji od njega, nego se usredotočuje na funkciju lijepoga tvrdeći da je ono “sve što nam se sviđa u samu činu neposrednih umnih zrenja”.¹⁹ Ako se u tom duhu prihvati i Kantovo objašnjenje sviđanja, onda i Kvirin gleda na ljepotu kao označnicu određenih “čina čovjekove umne spoznaje”. Usto, hrvatski filozof daje jednako pravo raspravljanju o ljepoti nutarnjih osjećaja, misli i ideja s onima koji dolaze iz zornih spoznaja, primjerice ljudi i životinja, pojava ili stvari, ali primjećuje da izvornosti lijepoga ipak dolaze od zornih predodžaba.

Do lijepoga se dolazi stvaranjem. Sjajan primjer takva zahvata jest Isusovo djelovanje koje je stvaralačko (ljubi stvaralačkom ljubavlju, ozdravlja, odnosno opet vraća zdravlje načinom djelovanja koje je isključivo stvaralačko i, dakako, kritičko). Tako je u Vasilja, dok Kant tvrdi da je lijepo “ono što se predočuje bez pojmova kao objekt općega sviđanja”.²⁰

Istinska umjetnost, koliko god bila autonomna i po lijepome se razlikovala od prirodno lijepoga, u srži je sastavljena od duhovne i osjetilne sastavnice. Njezina joj samostalnost i jedinstvenost osvjedodčuje nosivo trajanje i podaruje joj suglasnost u ključnim vrijednostima. Međutim, umjetnost ne može istinski značiti ako ne izražava i ćudoredni zakon.

Na području rasprava o umjetnosti naš Njujorčanin (stvara Vasilj dugo u New Yorku) osobito naglašava teme i probleme koji se pritom javljaju: stvarnost i praktično djelovanje, spontanost i užitak, osjetilni oblici i ljepota, sloboda i logika, genij, izvornost i oponašanje, ukus, tragično, komično i duhovito. Povezuje umjetnost i sa zvanjem, “naravnim ljudskim domom”, onim neumjetničkim, zatim s nadahnućem, umjetničkim činom, etičnošću i dekorativnošću. Uviđajući razliku između umjetničkih i prirodnih postupaka, osobito ako mijenjanje fizičke realnosti stvari ima “svrhu poljepšavanja ljudskog života pomoću zornih zrenja”,²¹ takvo djelovanje imenuje umjetnošću.

19 K. VASILJ, *Ljepota i umjetnost*, str. 8.

20 Immanuel KANT, *Kritika moći sudjenja*, Naprijed, Zagreb, 1976., 45.

21 K. VASILJ, *Ljepota i umjetnost*, str. 25.

Otuda se umjetnost zauzima i živi potreban i osvojen stupanj svoje samostalnosti kao i veze sa stvarnošću – u njoj se potvrđuje i stvara suodnose. Sva svojstva umjetničkih postupaka razlikuju se od onih koji su prirodni. Međutim, budući da je takva, umjetnost sama sebi intuitivno nalaže da vodi brigu o ćudorednim postavkama, a to znači da stvaralac “ne smije imati svrhu u svom umjetničkom djelovanju kojom bi zavodio ljude na nemoralne čine. Tako romanopisac ne bi smio kriminalca i bludnika i nasilnika prikazati kao pravog heroja, kojem bi se trebalo diviti.”²² Otuda umjetnost utječe na stvaranje i poboljšanje ljudske osobe te njezino očovječenje.

Promišljajući estetsko značenje tropa i figura, Vasilj se osobito poziva na Croceove estetske postavke; tako iznosi da je po njegovu uvjerenju metafora riječ “koja je upotrijebljena za drugu vlastitu ili pravu riječ”.²³ Prema pastoralnom pozivu i prirodi zvanja, od Vasilja se očekivalo da će češće i dublje zboriti o liturgiji, barem onako kako tu praksu prima u svoju refleksiju Ivan Merz. Međutim, on se više predavao estetskim prosudbama, dok blaženik iz Banje Luke govori o liturgiji kao pojavnom vidiku umjetnosti i osobito je promatra iz značenja riječi; kroz liturgijski čin umjetnost uvire u religiju.

3. Kroz zbilju stranih književnosti

Budući da se umjetnost sastoji od osjetilne i duhovne sastavnice – ako ta podjela nije općenita – onda se pri tumačenju književnih oblika, primjerice starogrčkih tragedija, valja usmjeriti prema ćudorednoj naravi, postignuću moralne veličine zasnovane na plodu samoodricanja, stradanja, žrtve i drugih napora. Tako za Sofoklovu *Antigonu* Vasilj primjećuje da u čovjeku izaziva osjećaj uzvišenosti jer je junakinja postojana u izvedbi ćudorednoga zakona.

I što je morala dublje i i strašnije fizički trpjeti radi ove vjernosti, to po-
buđuje u nama veće divljenje i poštovanje. Ako dakle tragedija proizvo-

22 Slavica JUKA, *Čovječnost u filozofiji Kvirina Vasilja u odnosu na kategorični imperativ Immauela Kanta*, Naklada DHK HB, Mostar, 2000., str. 103.

23 K. VASILJ, *Ljepota i umjetnost*, str. 127.

di u nama neku katarzu osjećaja, to je pročišćenje našega čudorednoga shvaćanja i prema tome našega shvaćanja besmrtnosti. Tad doživljavamo svoje vlastito uzvišenje na najdjelotvorniji način.²⁴

U nastavku propitivanja tragičnoga iskustva Vasilj se poslužio i prinosom Shakespeareova *Julija Cezara* pa taj komad smješta između samovolje junaka i višega čudorednog zakona.

Bruto se u sebi bori između osjećaja odanosti i ljubavi prema Cezaru i osjećaja moralne dužnosti prema domovini, u kojoj je Cezar na nezakonit i uzurpatorski način preuzeo u svoje ruke svu vlast. Ova unutarinja borba i sukob između dvije lojalnosti uzrok je Brutove tragedije i osobne propasti.²⁵

Na sličnoj razini interpretativnih ovjeravanja Vasilj nalazi korisnim navesti pregršt stihova iz Goetheova *Fausta* u kojemu se nosivi lik tuži da ne može shvatiti cjelinu znanja. Ovaj junak pogrješno shvaća znanost kao ideal čovjekove spoznaje i u tomu Vasilj vidi njegovu pogrješku jer znanost, pokazuju Faustove rasudbe, zacijelo treba shvatiti kao konkretno bavljenje.

*Zar možeš još da pitaš tad,
Zbog čega ti srce steže jad?
I zašto neznan bol u duši
Života svaki pokret guši?
Ta mjesto žive prirode,
U koju Gospod stvori čovjeka,
Tu dim i vlaga te okružuje,
I kosti ljudi i životinja.*

S ovim u dosluhu opipljivo Vasiljevo pero primjećuje genealošku razliku između velebnih djela opće književnosti dajući vazda odabranima prvenstvo. Tako se određuje prema trijadi *Ilijada*, *Evandjelja* i *Faust*, na vlastito uviđajući njihovu pjesničku i vremensku veličinu.

²⁴ *Isto*, 95.

²⁵ *Isto*, 96.

Prijelaz od Homerove *Ilijade* u Goetheov *Faust* doživljavamo kao prijelaz iz alkemije u modernu kemiju, premda i u *Faustu* ima alkemijskih elemenata (...) kada u mislima ispodređujemo *Fausta s Evandeljima*, onda nam se Faust čini kao sićušna koliba pokrivena sa slamom, dok nam se *Evandelje* čini kao veličanstvena zgrada, koja seže do u samo Nebo. *Faustove* su ljepote isprepletene od paukove paučine, one su meke i prozirne, ali one ne nose u sebi nekih vječnih elemenata.²⁶

Ulazi pritom do biti djela za koje se u svjetovnim krugovima drži da je najuspješnije na njemačkom jeziku.

Nezadovoljan sa znanjem, koje mu je postalo odvratno, Faust nastoji da u dubinama sjetilnosti zadovolji svoje vatrene strasti. I tako je Faust, koji je započeo kao svestran učenjak, završio kao neko sjetilno biće, tražeći u žirovima, koji su zajednička hrana i ljudima i životinjama, nova otkrića i osjećaj sreće (...) živeći u koordinatama vremena, ne može nikako postići niti osigurati stalnu i trajnu sreću, jer nije moguće od pojedinih trenutaka, ma kako u sebi bili nabrekli i sočni, zamijesiti vječnost.²⁷

U umjetnosti je, pokazuje to pregled svjetske književnosti, dopustiv prostor za rješavanje ljudskih problema. Nije bez osnove Vasiljevo promatranje *Braće Karamazova*, koji su predstavljeni gotovo kao stvarne osobe, i on njihove dvojbe prebacuje u narav zornih spoznaja. Ovaj Vasiljev stav moguće je protumačiti zahvaljujući njegovim ranijim polazištima u kritici Tolstojeva shvaćanja umjetnosti kao "jezika osjećaja" ili samo prenošenja čuvstava. Naime, Vasilj je držao da je Tolstojevo određenje umjetnosti preširoko, jer čuvstvo sadrži i smijeh i plač, dakle i fiziološka svojstva. Ovdašnji estetičar posigurno traga za sintetskom definicijom umjetnosti osporavajući time i Croceovo poimanje umjetnosti kao izraza neodvojivoga od intuitivnih spremnosti.

4. S polemičkim duhom: Vasilj i Vida

Dijalog stvara idealne pretpostavke za sticanje novih spoznaja.

²⁶ K. VASILJ, *Kruh naš svagdanji*, ZIRAL, Chicago, 1990., str. 65.

²⁷ K. VASILJ, *Čovjek: Njegova veličina i njegova bijeda*, ZIRAL, Mostar, 1998., str. 31.

*U dijalogu pulsira život, dok se iz monologa,
čak i onda kada
bi sadržavao istine, ali izrečene duhom prostote,
rađa dictatura za duh smrtonosna.*

V. Vida, "Ahil i kornjača"

U naizmjeničnim krugovima polemika između svojedobnoga Daničina kritičara Kvirina Vasilja i bokeljskoga pjesnika Viktora Vide moguće je prvome pripisati logičnu, a drugome estetsku intuiciju; glosarij nazivlja iz Vasiljeve knjige *Ljepota i umjetnost* iznosi dio tih razlika. Za *logičnu intuiciju* zaključuje da je "zorna spoznaja, koja ima za svoj predmet spoznaju nekoga bića",²⁸ a estetska je intuicija "zorna spoznaja, koja ima za svoj predmet doživljaj ljepote".²⁹

Istaknuti je tri polemična odgovora koja Vida upućuje Vasilju i naslovljuje ih "Kritičar u procentima", "Ahil i kornjača" i "Paleolitik", od koji su prva dva više prisposodobiva njihovu polemičnom suodnosu. Vasilj je kao za sebe, a možda i aludirajući na pjesnike poput Vide, izrekao vlastite, kontrastivne stavove:

Među ljudima i ženama općenito vlada predrasuda, da pjesnici bolje i točnije intuiraju neke životne stvarnosti od filozofa, dok oni jedino ljepše i slikovitije izražavaju svoje misli i osjećaje nego filozofi. Ima sigurno velikih pjesnika, koji su bili dublji mislioci nego neki ugledni filozofi. Ali ima i velikih filozofa, koji su bili daleko dublji mislioci od najvećih pjesnika.³⁰

Međutim, znati je da Vasilj već s početka Vidine sastavke naziva čednima, što Vida i ne osporava nego to pridaje uredništvu *Danice* koji njeguje takav ton i dalje pojašnjava:

Nego, ako sam čedan, imam dojam da doktor Vasilj voli nečedno izricati svoje sudove na području kritike, koje je posijano dvosjeklim mačevima (...) Sjećam se tako da je lani isti recenzent, prigodom nekih mojih pjesama, tiskanih u *Hrvatskoj reviji*, napisao također u *Danici* da bi

28 K. VASILJ, *Ljepota i umjetnost*, str. 208.

29 *Nav. mj.*

30 K. VASILJ, *Kruh naš svagdanji*, str. 65.

moja pjesma *Ptice u muzeju* “imala za 30 posto više vrijednosti” da sam mjesto o mrtvima pisao o “živim pticama”, jer – veli – stihovi te pjesme *Mrtve ptice sjećaju se snijega/ I travčica uz domovinske rijeke* nemaju “apsolutno smisla”. Sada se pitam, da li bi s toga nevjerojatnog estetskog stanovišta imali “apsolutno smisla” ovakvi stihovi: *Žive ptice sjećaju se snijega etc...*³¹

Primjer polemičnoga odgovora donosi naslov “Ahil i kornjača” i preobraženja stvarnih u improvizirane prostore.

Na početku ove “polemike” nazvao sam dr. Vasilja iz poštovanja prema njegovoj toliko isticanoj veličini, Kyrom, kao patrijarha iz Dušanova zakonika, no nakon njegovih “filozofskih” definicija moje sićušnosti zvat ću ga “kir”, a tako se zove novonastali građanin na čaršijama devetnaestog “veka”; kir Janja i kir Dima. Čira i Spira, junaci prošlostoljetne dramaturgije i novelistike oko Novog Sada i nešto južnije.³²

Vida se gotovo opsesivno nosi cijeli dan do podne s Vasiljem pa nesmiljeno zalazi u nesvjetovni poredak imajući uvida u evaluaciju protivničkih nakana:

Crkva nije “natražno društvo” iako stavlja knjige na Indeks, ali meni se sve čini, da u svijetu ima natražne kritike koja se skriva iza autoriteta, da na sitan i provincijalan način može zanovijetati ljudima koji poslije dnevne pečalbe nastoje na kulturnom planu učiniti nešto korisna za svoj narod. Ne mislim time reći da je *Daničin* kritičar natražan, no u svakom slučaju on me sjeća na čovjeka koji nije znao poviti ni mačje šapice, ali se nije ustručavao da “kritizira” kirurzima operacije.³³

Uspoređujući Vasilja s učenjakom K. Balićem, sam će Vida istaknuti da Vasilj prema Baliću “stoji kao čavao prema Mount Everestu, kao zvrk prema Budhi, za kojega njegova Vasiljena duhovnih dinarida svih geografskih širina snijeva da je spirala protiv komaraca ljetnih noći”.³⁴ Ako ovakvom Vidinom razmišljanju pripišemo osjetljivost na stil i tonalitet

31 Viktor VIDA, *Otključana škrinjica*, priredio Branimir Donat, Dora Krupićeva, Zagreb, 1997., str. 282.

32 *Isto*, str. 289.

33 *Isto*, sr. 287.

34 *Isto*, str. 292.

kazivanja, odnosno na svaku pojedinost pri pisanju, uočili bismo dodatno i oštru zategnutost prema *Daničinom* suradniku, što je vidljivo u tekstu “Paleolitik”: “...tko hoće da vidi kako se Filozofija pretvara u Vilo-zofiju, neka čita Vasiljeve polemičke članke, koje tiska *Danica*”.³⁵

Vida nadalje u izabranoj polemici “Kritičar u procentima” iznosi i poglede na Kvirinove prosudbe poezije: “On nalazi ‘umjetnine u riječima’, uči nas što je ‘estetski’, a što ‘intelektualni užitak’, pa se pitam, za koga on to piše.”³⁶ Taj napis Vida piše povodom Vasiljeve zamjerke njegovu nekrologu posvećenom Croceu i domeće da Vasilj nije upućen “razlikovati punoću jednog srca od defekta jedne inteligencije (misli na Crocea, prim. A. L.) od kojeg smo se uostalom ogradili”.³⁷ Svjestan da nema primarne lakoće o estetskim prosudbama, pa i glede spomenute defekta, Vida će primijetiti:

On se skandalizira nad mojim mišljenjem da Croceova identifikacija filozofije i historije otvara znanosti nove vidike. Istina je da je ta identifikacija problematična, ali upravo zbog toga ona omogućuje dijalog, kojega kršćanska misao ne izbjegava. Dijalog stvara idealne pretpostavke za sticanje novih spoznaja.³⁸

O polemičnom tonu Viktora Vide zabilježio je Krešimir Šego da je često uznastojao skloniti žestoke riječi kako bi na drugi način utirao dublje tragove mišljenja. “Upoznat s književnim, filozofskim pa i političkim kretanjima svoga vremena, on pokazuje da je u odnosu na svoje sugovornike u pravu.”³⁹ Ali Šego usto, u prikazu Vasiljeve knjige *Religija – prirodne i društvene znanosti*, primjećuje da Vasilj “ne polemizira da bi istaknuo svoj polemički dar – da bismo se zadivili – nego da mu je cilj potkrijepiti svoje uvjerenje, približiti ga čitatelju koji je izložen najrazličitijim utjecajima”.⁴⁰

35 *Isto*, str. 302.

36 *Isto*, str. 282.

37 *Isto*, str. 285.

38 *Isto*, str. 286.

39 Krešimir ŠEGO, *Rubovi II.* (zapisi, osvrti, razgovori), Matica hrvatska, Mostar, 2000., str. 80.

40 *Isto*, str. 81.

Nizanka polemičnih pomisli, čak i monodičkih, u nečemu dijaloški s izmišljenim sugovornikom, pokazuje u prvom redu bokeljskoga začinjavca (prvi počinje, zaganga) u osupnutom, violentnom duhu njega samoga, a tek onda o predmetu onoga o čemu zbori. Jamči to i tekst polemičke naravi “Kritičar u procentima”:

Ali kad veli da “od velika pjesnika i velika čovjeka ne možemo napisati jednadžbu bez velikih nepoznanica”, tada se ja zabrinuto pitam, ne smatra li on čovjeka, koji je esencijalno “qualitas”, nekim kvantom prikladnim za matematske operacije s većom ili manjom količinom iksa i ipsilona. Ali u tom nekritičkom crtičarstvu i dokonom dociranju ima i takvih stvari koje bi i čovjeka najcrnjeg humora mogle prevaliti na divan srdačnog hihota.⁴¹

Ako Vida i nema osobita razloga osporavati Vasilja, on to ipak čini okretno, ironično, naobraženo i po takvim vrlinama i vrlinicama može ući u sam vrh polemičnih pisaca u hrvatskoj književnosti. Drugo je pak pitanje je li takav pristup i opravdan s obzirom na objekt njegova interesa, što pokazuje i sljedeće rečenica:

Kako je doktor Vasilj otkrio svojim razdraganim čitateljima jednu novu disciplinu, ništa manje nego eksperimentalnu historiju. Sve su to obične burgije pa kad bih se potrudio da ga slijedim u stopu mogao bih sličnim citatima nanizati pol kilometara verbalnog delirija, jer je doktor vrlo produktivan.⁴²

Ne bismo bili skloni prihvatiti Vidino igrarije, ako su već to, koliko god one bile slikovite i lapidarne, kao u rečenici:

Čitava bi se djelatnost našega tankočutnog doktora svela na hvalevrijedan koristan posao korigiranja skripata za seminar i na gašenje svijeća trstikom skrušenosti iza večernjeg blagoslova.⁴³

Brojni su i oštri Vidini stavovi u spomenutoj polemici “Ahilej i kornjača”. Tako opisuje časopis *Danicu* koja je “nestašna kometa, koja titra čas nad Čikagom, a čas nad nama smrtnicima u Buenos Airesu” te pri-

41 V. VIDA, *nav. dj.*, str. 283.

42 *Isto*, str. 285.

43 *Isto*, str. 287.

mjećuje da je Vasilj jedan od “njezinih najnemirnijih prastanovnika”.⁴⁴ Posigurno ne možemo naići na opravdanje kojim bi Vida o Vasilju iznio da je “obični filozofski diletant, maslačak filozofije, koji i najmanji vjetrić može otpuhnuti, dok bi se njegovom grafomanskom strašću morao pozabaviti psihoanalitik”.⁴⁵ To moramo pripisati Vidi kao *homo ludensu*. Njegovo pisanje, sve i da je kakva učenost ili potanko mudroslovlje, zapravo je i “historijski nepočešljani tekst čovjeka koji je krenuo s Irana, u dubinama prehistorije, ali je zapeo u Pamiru, gdje su ga totalno sapele tatarske bundeve”.⁴⁶

O nekim bravurama po kojima će Vida polemički dotaknuti Vasilja govore daljnji primjeri iz njegova teksta “Ahil i kornjača”. Tako će ozbiljno ili neozbiljno tvrditi da je Vasilj “bezgrješni filozof, mudroslov cijelog okcidenta. On, dominus Ego (...) Piše slamčicom, a kad je spazio kutiju žigica u mojoj ruci, koju sam mu izvukao iz džepa da zapalim cigaretu, udari u vrisak, misleći da mu želim zapaliti slamu”.⁴⁷ Makar se i ne ticalo njihova predmeta polemike, tj. samoga pjesništva, Vida, čini se, zalazi u duhovni habitus svoga protivnika ističući neku osobnu i svemirsku pozicioniranost:

Pa dobro, pitam logiku, ne Vasiljevu, nego mirnog svijeta, da li sam here-
tik kad citiram čovjeka, za koga tek sada saznajem da je “diskretno” uklo-
njen, pošto je Vasilj, prožet “duhom finoće” (esprit de finesse) zatrubio
sa svoje komete.⁴⁸

Ovomu treba dodati i Vidin pokušaj bizantskoga, a zapravo u konačnici mediteranskoga igranja s vrijednostima kakve su uostalom pokazivale frančezarije ili talijanarije u dubrovačkoj sredini.

Vasilj plus Kvirin daje Vasiljenski sabor u Konstantinopolisu na kojemu je Kvirin jedini speaker, a Vasilj svo slušateljstvo, ali kako se njih dva ni s kim ne slažu, tako su i međusobno u stalnom ratu živaca...⁴⁹

44 *Isto*, str. 288.

45 *Isto*, str. 289.

46 *Nav. mj.*

47 *Isto*, str. 291.

48 *Isto*, str. 292.

49 *Isto*, str. 296.

Naravno, ovakve Vidine refleksije i dosjetljivosti u i oko jedne persone i nježnosti javljene u svijetu zaslužuju pohvalu samu od sebe, ali treba imati na umu da one ne moraju pogađati u srž Vasiljeve filozofske poduzetnosti. Poglavito ako se uzmu i Vasiljeva manje oštra oponiranja. Odgovaraju prije činu polemičnoga živca kao načinu samoobračuna i vlastite provjere procesa mišljenja, po nečemu i niječne, što se ne mora povezati s transparentnošću objektivnoga prosuđivanja.

5. Motivski svod ili završnica

Uzme li se motiv kao najmanja tematska jedinica mimetičkoga umjetničkog djela, Kvirinova raščlamba nije išla toliko za mimetičkim koliko za pojmovnim i metapojmovnim, a i u tomu je bivao iznimno opreznim. Kao što je kroma temeljno svojstvo boje (po njemu su njezin intenzitet, čistoća, jarkost ili zasićenost), za pjesništvo je bitna intuicija. Filozofova je rečenica apstraktna jer zalazi u bitno samoga pjesništva (ponajprije je u logičkim stajalištima), ali ne ispušta ni sporedna svojstva i suodnose. Njegovo teoretiziranje posigurno ne računa na proizvoljnosti u tumačenju. Tako polazi iz filozofije akademizma i teorijski dovršava djelo, ali je upitno koliko se takav supstrat može povezati sa suvremenim dobom, navlastito s aktualnim postignućima u umjetnosti.

Oslanjajući se na istinske vrijednosti pjesme i njezin složaj na etičkim i estetskim načelima, Vasilj, britki mislilac i humanist, odgovorni intelektualac, svojim načinom svjedoči o univerzalnoj činjenici da je književno djelo stalnim izazovom. U punoj snazi mišljenja on je i svećenik, i doktor, i žrec poezije, jer stihovi su prvotni koliko je to i filozofska misao; i takmaci su, kao duhovno iskustvo blistavoga reda. Pjesma je široki obzor asocijacija i, čini se, tumač dohvaća, razumije njezin život, ali je ništa manje bitno da je vazda bio i ostajao pri duši pjesništva.

Literatura

- AUGUSTIN, Aurelije, *Ispovijesti*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1973.
- FINK, Eugen, *Epilozi poeziji*, BIGZ, Beograd, 1979.
- HEIDEGGER, Martin, *Bitak i vrijeme*, Naprijed, Zagreb, 1988.
- HEIDEGGER, Martin, *Mišljenje i pevanje*, Nolit, Beograd, 1982.
- JUKA, Slavica, *Čovječnost u filozofiji Kvirina Vasilja u odnosu na kategorični imperativ Immauela Kanta*, Naklada DHK HB, Mostar, 2000.
- KANT, Immanuel, *Kritika moći suđenja*, Naprijed, Zagreb, 1976.
- KATANČIĆ, Matija Petar, *Izbor iz djela*, ERASMUS Naklada, Zagreb, 1994.
- ŠARČEVIĆ, Abdulah, *Iskon i smisao – Čovjek i sudbina kulture Zapada*, Svjetlost, Sarajevo, 1971.
- ŠEGO, Krešimir, *Rubovi II. (zapisi, osvrti, razgovori)*, Matica hrvatska, Mostar, 2000.
- VASILJ, Kvirin, *Čovjek: Njegova veličina i njegova bijeda*, ZIRAL, Mostar, 1998.
- VASILJ, Kvirin, *Filozofija ljudskog duha*, ZIRAL, Chicago, 1984.
- VASILJ, Kvirin, *Kruh naš svagdanji*, ZIRAL, Chicago, 1990.
- VASILJ, Kvirin, *Ljepota i umjetnost*, ZIRAL, Chicago – Roma – Zürich – Toronto, 1979.
- VASILJ, Kvirin, *Opstojnost Božja i stvarnost zla*, ZIRAL, Chicago, 1991.
- VASILJ, Kvirin, *Religija, prirodne i društvene znanosti*, ZIRAL, Mostar, 1997.
- VASILJ, Kvirin, *Tajna počovječenja*, Naša ognjišta, Duvno, 1981.
- VASILJ, Kvirin, *Vječni život*, ZIRAL, Chicago, 1987.
- VIDA, Viktor, *Otključana škrinjica*, priredio Branimir Donat, Dora Krupićeva, Zagreb, 1997.